

А. В. Стаднік

В. В. Рютін

О. Є. Міршук

Ю. О. Прокопенко

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КУРСАНТІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Розглянуто шляхи формування професійних компетентностей курсантів психологічного профілю у процесі навчання. Проаналізовано поняття “компетентність”, “компетентнісний підхід” та виокремлено напрями реалізації компетентнісного підходу до процесу психологічної підготовки фахівців-психологів. Запропоновано напрями формування професійної компетентності курсантів психологічного профілю у процесі навчання.

Ключові слова: компетенція, компетентність, компетентнісний підхід, курсанти психологічного профілю.

Постановка проблеми. Сьогодні тривають бойові дії на сході України. Кожен учасник антитерористичної операції перебуває під сильним психологічним впливом, і чимало таких, хто має психологічні проблеми. Тому проблема підготовки військових психологів є наразі вкрай актуальною [2].

Аналіз сучасного стану навчального процесу курсантів психологічного профілю та вимог, що висувуються до психологічної освіти цих курсантів, дав змогу виявити суперечність між знаннями, які набувають курсанти, та вмінням їх застосовувати.

Вважаємо, що компетентнісний підхід до формування змісту психологічної підготовки курсантів психологічного профілю дозволить усунути зазначений недолік, оскільки його ключовим положенням є посилення практичної спрямованості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні аспекти компетентнісного підходу до освітніх процесів ґрунтовно розкрито у дослідженнях таких учених, як Н. М. Бібік, О. В. Іванова, С. О. Чижевський, О. Є. Міршук, Г. К. Селевко, В. Химинець, В. В. Ягупов та інших [1, 2, 4, 7, 9, 11].

Формування та розвиток системи підготовки *військових фахівців*, обґрунтування напрямів та шляхів її подальшого реформування як військової освіти розкрито у працях таких науковців, як О. В. Лемешко, В. М. Телелим, І. І. Приходько, Ю. І. Приходько, О. А. Прохоров та ін. [4, 6, 8].

Слід звернути увагу, що питання компетентнісного підходу до формування змісту професійних компетентностей майбутніх офіцерів-психологів як предмет

спеціального дослідження у наукових працях майже не розглядається.

Мета статті – визначити шляхи формування професійних компетентностей курсантів психологічного профілю, їх зміст та виокремити напрями реалізації компетентнісного підходу до процесу психологічної підготовки фахівців-психологів.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях сутність поняття “компетентнісний підхід” стосовно змісту освіти розкривається через такі поняття, як “компетентність” та “компетенція”. Поняття цих термінів дуже часто “перемішуються” і перебувають у різних співвідношеннях, серед яких можна виділити деякі: зокрема, В. В. Ягупов характеризує “компетентність” як підготовленість до здійснення певної професійної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівця [11]; Г. К. Селевко трактує “компетентність” як інтегральну якість особистості [7]; Н. М. Бібік визначає її як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток здатності діяти практично [1], а В. В. Химинець – як спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок, набутих у процесі навчання [9].

З метою усунення неоднозначності у тлумаченні наведених понять А. В. Хуторський запропонував розмежовувати “компетентність” як загальне, а “компетенцію” – як індивідуальне явище. На думку автора, компетенція – це сукупність взаємопов’язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються стосовно до певного кола предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної

діяльності у відношенні до них, а компетентність – це володіння іншою людиною відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до зазначеної компетентності їх предмета діяльності [10].

Національна рамка кваліфікацій, яку створено з метою узгодження європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з вітчизняними, визначає такі досліджувані поняття:

– *компетентність/компетентності* – здатність до виконання певного виду діяльності, що поширюється через знання, розуміння, вміння, цінності, особистісні якості;

– *інтегральна компетентність* – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який відображує: різні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності [5].

Таким чином, поняття “компетентність” – це інтегральна якість особистості; здатність особи до виконання певного виду діяльності; інтегрований результат; готовність до здійснення професійної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівця тощо.

Із наведених вище міркувань виходить, що компетентнісний підхід спрямований на формування інтегрованої якості особистості, яка містить у собі систему накопичених у процесі навчання вмінь та навичок з окремих дисциплін. Компетентнісний підхід передбачає: розроблення моделей управління професійною підготовкою фахівців з урахуванням належних до їх фаху компетенцій; створення комплексного

навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки з урахуванням вимог компетентнісного підходу; розроблення моделі фахівця як особистості, здатної до саморозвитку і розвитку своїх професійних компетенцій; розвиток професійної компетентності.

Узагальнення проведеного теоретичного аналізу та власний практичний досвід на основі системно-діяльнісного підходу до розгляду поняття “професійна компетентність” та її складових дали змогу сформулювати визначення професійної компетентності психолога НГУ. Професійна компетентність психолога Національної гвардії України – це система професійних знань, умінь і навичок, що пов’язані з виконанням військово-професійної діяльності на високому рівні, серед яких: забезпечення мобільності поповнення професійних особистісних знань; професійна теоретична і практична, психологічна підготовленість; уміння виявляти, ставити і розв’язувати військово-професійні завдання; критичність мислення; саморефлексія; лідерські та організаційні якості.

Проведене нами дослідження умов формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів-психологів дозволило узагальнити підходи і виокремити психологічний, педагогічний та специфічний напрями формування професійних компетентностей курсантів психологічного профілю у процесі навчання (таблиця).

Формування професійної компетентності курсантів психологічного профілю у процесі навчання

Психологічний напрям	Педагогічний напрям	Специфічний напрям
– гармонізація цілеспрямованих зовнішніх впливів з внутрішньою активністю курсантів; – забезпечення специфічності та поетапності формуючих впливів на розвиток організаційно-управлінських і комунікативних умінь і навичок; – збагачення змісту навчання, що орієнтують курсантів психологічного профілю на рефлексію, самонавчання, самоорганізацію, саморозвиток; – ігрове моделювання професійних ситуацій у роботі військового психолога, що потребують рефлексивної самоорганізації, особистісно-професійного зростання	– формування системних знань курсантів про сутність та основи психологічної роботи у НГУ; – посилення зв’язку теорії із практикою, урахування індивідуально-психологічних особливостей курсантів під час їхнього стажування та військової практики; – систематичне й оптимальне педагогічне керівництво професійним самовдосконаленням; – формування у майбутнього офіцера-психолога вмінь щодо власного професійного саморозвитку; – посилення зв’язку теорії із практикою, урахування індивідуально-психологічних особливостей курсантів під час стажування	– використання активних методів навчання: професійно-психологічного тренінгу, кейс-методу, імітаційно-рольових ігор; – активізація самостійності курсантів під час виконання програмних навчальних завдань, залучення до активної пізнавальної діяльності (участь у науково-дослідницькій роботі тощо); – актуалізація комунікативно-діяльнісного підходу у професійній підготовці (участь у психологічному забезпеченні підрозділів); – застосування прийомів і технологій навчання, що сприяють набуттю професійного досвіду (практичні заняття в реальному підрозділі); – розвиток у курсантів психологічного профілю мотивації до застосування колективних форм організації пізнавальної діяльності

Як бачимо, психологічний напрям формування професійної компетентності – це мотиваційні прийоми та методи, що стосуються гармонізації цілеспрямованих зовнішніх впливів з внутрішньою активністю курсантів, і рефлексивні, які базуються на рефлексивній самоорганізації курсантів у навчанні.

Педагогічний напрям визначає організаційний аспект навчання. Він формує обсяг, структуру освіти, обґрунтовує її зміст, методи, організаційні форми, містить у собі дидактичні прийоми, які стосуються формування системи знань, умінь та навичок.

Специфічний напрям формування професійних компетентностей курсантів психологічного профілю забезпечується застосуванням мотиваційних впливів, використанням активних методів навчання, проведенням аналізу результатів діяльності й рефлексії, які стосуються професійного спрямування.

Імплементация виокремлених напрямів формування професійної компетентності курсантів психологічного профілю забезпечується розробленням програм навчальних дисциплін з формами та методами, що застосовуються у навчальному процесі у всіх видах діяльності на кожному із занять (рисунок).

Таким чином, навчально-методичне забезпечення професійної підготовки

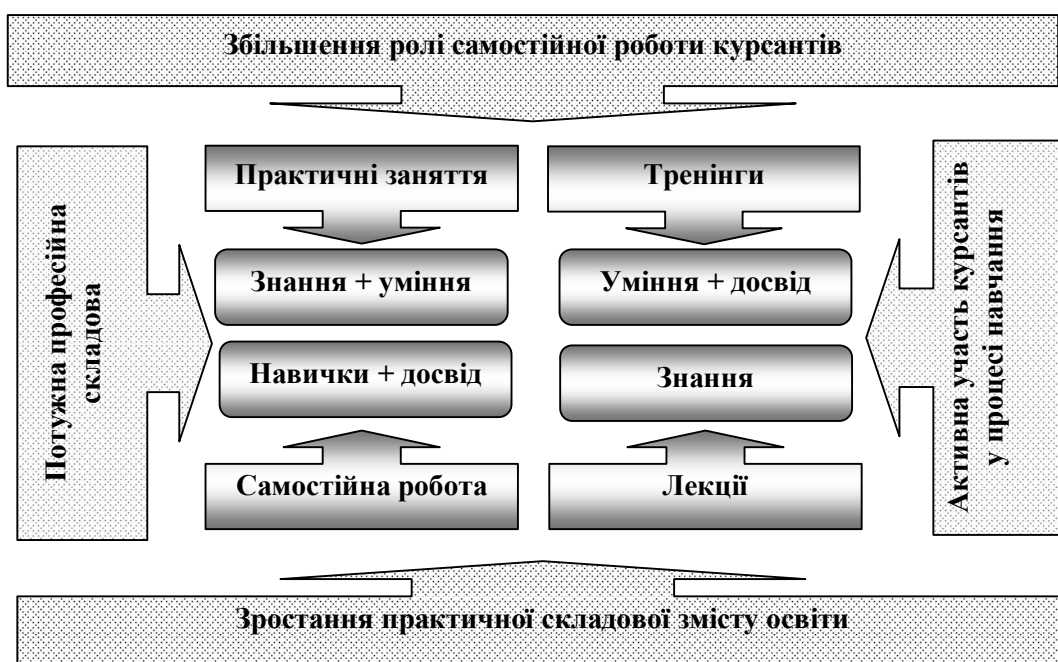
курсантів психологічного профілю, побудованої на засадах компетентнісного підходу, передбачає використання інноваційних навчальних і методичних підходів, а саме:

- потужна професійна складова у кожній навчальній програмі (не тільки у варіативній частині навчальних планів, а й у нормативній);
- активна участь самих курсантів у процесі навчання у вищому військовому навчальному закладі (запровадження інноваційних інтерактивних форм і методів навчання);
- збільшення ролі самостійної роботи курсантів над професійним самовдосконаленням;
- зростання практичної складової змісту освіти з метою зростання рівня професійної підготовленості курсантів до виконання службово-бойових завдань.

З огляду на зазначене вище вважаємо, що у структурі професійних компетентностей курсантів психологічного профілю доцільно виділяти мотиваційно-ціннісний та знаннево-операційний компоненти.

Мотиваційно-ціннісний компонент характеризує систему мотивів, установок, переконань, інтересів, що спонукають курсанта до вивчення психології. Він виражається через усвідомлення курсантами значущості професійних знань у професії офіцера-психолога та потреби в їх поповненні.

Знаннево-операційний компонент

Форми та методи, що застосовуються у навчальному процесі для формування професійної компетентності курсантів психологічного профілю

характеризує систему психологічних знань, умінь та навичок, що їх набуває курсант у процесі вивчення навчальної дисципліни. Показниками його сформованості є ґрунтовні знання фундаментальних розділів курсу загальної психології, анатомії та фізіології центральної нервової системи, вміння раціонально вибирати психологічні методики під час професійно-психологічного відбору; уміння розв'язувати прикладні задачі професійного змісту під час психологічного супроводу виконання службово-бойових завдань; раціонально добирати методи психопрофілактики, психологічної допомоги, реабілітації та професійної підтримки, володіти методами вивчення соціально-психологічного клімату у військових колективах, психологічної оцінки надзвичайних подій.

Висновки

1. Найважливіша якість діяльності офіцера-психолога – професійна компетентність, що охоплює професійні знання, уміння, навички, які дозволяють успішно здійснювати професійну діяльність. Військовий психолог має бути різнобічно підготовленим фахівцем, тому його професійна ерудиція містить у собі не тільки знання у галузі психології, але й певну сукупність знань у галузі військової справи, фізичної культури, філософії, історії, педагогіки, політології, права та інших навчальних дисциплін.

2. Напрями реалізації професійних компетентностей майбутніх офіцерів-психологів повинні бути побудовані на використанні інноваційних навчальних і методичних підходів, що визначають успішність їх практичної діяльності, здатність застосовувати психологічні знання для якісного виконання службових обов'язків.

Список використаних джерел

1. Бібік, Н. М. Компетентність і компетенція у результатах початкової школи [Текст] / Н. М. Бібік // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 1–4.

2. Іванова, О. В. Професійно-психологічна підготовка військовослужбовців Національної гвардії України [Текст] / О. В. Іванова, С. О. Чижевський // Юридична психологія. – 2016. – № 1. – С. 60–71. – Режим доступу :

http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2016_1_7. – Назва з екрана.

3. Лемешко, О. В. Професійна компетентність як складова готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон [Текст] / О. В. Лемешко // Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2016. – № 1 (33). – С. 42–49.

4. Міршук, О. Є. Формування педагогічної компетентності у фахівців непедагогічних спеціальностей: понятійно-термінологічний аспект [Текст] / О. Є. Міршук // Наукові записки кафедри педагогіки. – Харків : Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2015. – Вип. XXXVIII. – С. 183–198.

5. Постанова КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1341 Про затвердження Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>. – Назва з екрана.

6. Психологія екстремальної діяльності [Текст] : навч. посіб. / І. І. Приходько, О. С. Колесніченко, О. В. Тімченко та ін. / за заг. ред. проф. І. І. Приходька. – Харків : НАНГУ, 2016. – 571 с.

7. Селевко, Г. К. Альтернативные педагогические технологии [Текст] / Г. К. Селевко. – Москва : НИИ школьных технологий, 2005. – 224 с.

8. Телелим, В. М. Система підготовки військових фахівців: здобутки становлення, напрями та шляхи подальшого реформування [Текст] / В. М. Телелим, Ю. І. Приходько, О. А. Прохоров // Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2016. – № 1 (33). – С. 3–15.

9. Химинець, В. В. Науково-методичні аспекти створення інноваційного середовища в освітніх закладах Закарпаття [Текст] / В. В. Химинець // Освіта Закарпаття. – 2012. – № 15. – С. 3–11.

10. Хуторской, А. В. Компетентностный подход в обучении [Текст] : науч.-метод. пособие / А. В. Хуторской. – Москва : Эйдос ; Ин-т образования человека, 2013. – 73 с.

11. Ягупов, В. В. Педагогіка [Текст] : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2017 р.

УДК 378

А. В. Стадник, В. В. Рютин, А. Е. Миршук, Ю. А. Прокопенко

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КУРСАНТОВ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Рассмотрены пути формирования профессиональных компетентностей курсантов психологического профиля в процессе обучения. Проанализированы понятия “компетентность”, “компетентностный подход” и выделены направления реализации компетентностного подхода к процессу психологической подготовки специалистов-психологов. Предложены направления формирования профессиональной компетентности курсантов психологического профиля в процессе обучения.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, компетентностный подход, курсанты психологического профиля.

UDC 378

A. V. Stadnik, V. V. Riutin, O. E. Mirshuk, Yu. O. Prokopenko

WAYS OF FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCES OF THE COURSES OF THE PSYCHOLOGICAL PROFILE IN THE PROCESS OF TRAINING

An analysis of the current state of the educational process of cadets-psychologists and the requirements for psychological education of cadets-psychologists has allowed to reveal a contradiction between the knowledge acquired by cadets and the ability to apply them.

We believe that the competent approach to the formation of the content of psychological training of cadets psychologists will eliminate this disadvantage, since its key position is to strengthen the practical orientation of education.

The purpose of the paper is to analyze the professional competences of future officers-psychologists, their content and to identify the directions of implementation of the competent approach to the psychological training of psychologists.

The ways of formation of professional competencies of cadets-psychologists in the process of study are considered. The concept of “competence”, “competence approach” is analyzed and directions of implementation of the competence approach to the process of psychological training of specialists-psychologists are singled out. Are offered directions of formation of professional competence of cadets-psychologists in the process of training.

Keywords: competence, competence, competency approach, cadets psychologists.

Стадник Анатолій Володимирович – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки Національної академії Національної гвардії України

Рютин Віталій Васильович – кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри психології та педагогіки Національної академії Національної гвардії України

Міршук Олексій Євгенович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії Національної гвардії України

Прокопенко Юрій Олексійович – кандидат медичних наук, доцент кафедри психології та педагогіки Національної академії Національної гвардії України